

‘DURUMSAL MUHAFAZAKÂRLIK’ ANLAYIŞI ÜZERİNE TEORİK & ELEŞTİREL BİR DEĞERLENDİRME*

Fatih DUMAN¹

Atıf/©: Duman, Fatih (2017). ‘Durumsal Muhafazakârlık’ Anlayışı Üzerine Teorik & Eleştirel Bir Değerlendirme. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 10, Sayı 2, Aralık 2017, ss.797-818

Özet: Bu çalışma ‘muhafazakârlık’ üzerine bir tartışmaya odaklanmıştır. Muhafazakârlığın kavram olarak ne anlama geldiği ve nasıl tanımlanması gerektiği çerçevesinde ciddi kuramsal tartışmalar yapılmaktadır. Kavram farklı perspektiflerden hareketle yeniden inşa edilmekte ve farklı kuramsal bakış açılarına dayanan değişik bağlamlarda anlamlandırılmakta ve işlevsellik kazanmaktadır. Kavramı farklı temellerde anlamlandıran bu bakış açıları doğal olarak toplumsal ve siyasal düzeyde de birbirinden oldukça ayrışan sonuçlar doğurabilmektedir. Bu noktada muhafazakârlığı tanımlamada kullanılan değişik kavramlar karşımıza çıkmaktadır: Darwinci/Evrinci muhafazakârlık, metafizik muhafazakârlık, tarihsel/özgücü muhafazakârlık, gelenek(çilik) öğretisi/doktrini olarak muhafazakârlık, evrenselci muhafazakârlık, durumsal muhafazakârlık vb. Bu çalışmada zikrettiğimiz farklı muhafazakârlık kavramsallaştırmaları eleştirel bir perspektifle incelenecek ve özellikle ‘durumsal muhafazakârlık’ olarak adlandırılan anlayışın analizi/eleştirisi yapılacaktır. Çalışmadaki temel argümanımıza göre, muhafazakârlığı liberalizm ve sosyalizmden ayrı müstakil bir siyasal ideoloji olarak kabul edebilmemiz için, durumsal muhafazakârlık anlayışını aşan bir perspektife ihtiyacımız vardır. Durumsal anlayışın sınırları içinde kaldığımız takdirde, muhafazakârlık, özü/muhtevası ya da sabit ilkeleri olmayan pragmatik bir anlayış olacak ve her tür ideolojik pozisyona eklemenebilir hâle gelecektir.

Anahtar Kelimeler: Durumsal Muhafazakârlık, Kavram Olarak Muhafazakârlık, Muhafazakârlığa Farklı Yaklaşımlar

Makale Geliş Tarihi: 31.10.2017/ Makale Kabul Tarihi: 07.11.2017

* Bu çalışma, 03-06 Kasım 2016’da Antalya’da düzenlenen Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kongresi’nde (International Strategic Research Congress -ISRC-) sözlü olarak sunulan bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.

¹ Doç. Dr., Hitit Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, e-posta: fatihduman@hitit.edu.tr

A Theoretical & Critical Analysis on the Concept of ‘Situational Conservatism’

Citation/©: Duman, Fatih (2017). *A Theoretical & Critical Analysis on the Concept of ‘Situational Conservatism’*, Hitit University Journal of Social Sciences Institute, Year 10, Issue 2, December 2017, pp.797-818

Abstract: *This study focuses on the discussion of ‘conservatism’. Important theoretical discussions have been made within the framework of what it means as a concept and how it should be defined. The concept of conservatism is reconstructed from different perspectives and is interpreted in different contexts based on different theoretical viewpoints and gains functionality. These different perspectives naturally may lead to separate consequences at the social and political levels. At this point, we come across different concepts used to define conservatism: Darwinian/Evolutionary conservatism, metaphysical conservatism, historical/peculiar conservatism, conservatism as a doctrine of tradition(alism), universal conservatism, situational conservatism, etc. In this study, previously mentioned different conceptualizations of conservatism will be examined with a critical perspective and especially analyze/criticism of ‘situational conservatism’ will be made. According to our main argument of this study, in order to accept conservatism as an ideology separate and detached from liberalism or socialism, we need a perspective that goes beyond the concept of ‘situational conservatism’. If we stay within the boundaries of situational understanding, conservatism will be very pragmatic notion without any essence or fixed principles and will be able to integrate with any kind of ideological position.*

Keywords: *Situational Conservatism, The Concept of Conservatism, Different Approaches to Conservatism*

I. GİRİŞ

Genel kabul gören değerlendirmeye göre ‘muhafazakârlık’ Fransız Devrimi’nden bu yana modern Batı dünyasında karşımıza çıkan en önemli siyasal düşünce geleneklerinden birisini teşkil etmektedir. Liberalizm, sosyalizm, nasyonal sosyalizm, faşizm, milliyetçilik vb. gibi ideolojilerden ayrılan ve müstakil bir siyasal ideoloji olarak kabul edilen muhafazakârlık günümüze dek gelen süreçte bu konuma uygun kapsamda düşünürleri/filozofları, eserleri/literatürü, siyasal hareketleri/partileri ortaya çıkarmış ve bünyesinde taşımıştır. Bu saptama nispeten doğru olmakla birlikte söz konusu olan muhafazakârlık, konunun hiç de düşünüldüğü kadar pürüzsüz ve kesin bir içeriğe sahip olmadığını altını çizmek gerekir. Diğer siyasal ideolojiler için de benzeri tartışmalar olmakla birlikte, muhafazakârlık bağlamında çok daha merkezi ve yaşamsal tartışmalar ve buna bağlı olarak bakış açısı farklılıkları mevcuttur. Bir diğer ifadeyle, liberalizm ya da sosyalizm gibi siyasal ideolojilerin temel

argümanlarını ve düşünsel çerçevelerini çizmek, içsel tartışmaları saklı kalmak kaydıyla, muhafazakârlığa nazaran daha kolay gerçekleştirilebilir. Örneğin liberal ya da sosyalist ekonomik modellerden bahsedebilir ve temel niteliklerini az çok saptayabiliriz. Yahut bu ideolojilerin temel felsefi kabullerini ve bunun sosyal teorideki sonuçlarını fazla zorlanmadan ortaya koyabiliriz. Ancak benzeri değerlendirmeleri muhafazakârlık için gerçekleştirmek zannedildiği kadar basit ve kolay değildir; en azından liberalizm ve sosyalizme göre daha çetrefilli görünmektedir. Belki de bu durum muhafazakârlığın hem zaafını oluşturmakta hem de toplumsal/siyasal düzeydeki çekiciliğini ve kullanılabilirliğini/işlevselliğini açıklamaktadır. Şöyle ki, muhafazakârlık bu yolla bir yandan 'gelenek', 'insan doğası', 'toplum', 'otorite', 'kutsal' vb. gibi sabitleme noktalarına referansla kendi meşruiyetini sağlama almakta; öte yandan ise sabitelerin içeriğini devingen kılarak ve bu konuda seçici ve pragmatik davranarak gerçekleşen değişimlere eşlik etmekte ve değişken bir doğaya sahip olmaktadır.

Bir siyasal ideoloji olarak muhafazakârlığın ortak kabul gören temel parametrelerini belirlemek kolay olmadığı gibi, bunu aşan ve öze dair olan bazı kuramsal/felsefi sorunlar da mevcuttur. Öncelikle muhafazakârlığın bir siyasal ideoloji olup olmadığı, eğer bir ideolojiyse ne tür bir ideoloji olduğu tartışmalıdır. Bu çalışma içerisinde ele alınacak olduğu üzere, kavram olarak muhafazakârlığın nasıl tanımlanması gerektiği çerçevesinde ciddi kuramsal tartışmalar ve fikir ayrılıkları mevcuttur. Daha ilk başta muhafazakâr olmanın ne anlama geldiği ya da muhafazakârlık ile ifade edilen anlam çerçevesinin neleri içerdiği ya da neleri dışladığı noktasında değişik değerlendirmeler yapılmaktadır. Kavramı farklı temellerde anlamlandıran bu yaklaşım açıları doğal olarak toplumsal ve siyasal düzeyde de birbirinden oldukça ayrışan sonuçlar doğurabilmektedir. Kavram farklı paradigmalardan hareketle yeniden inşa edilmekte ve farklı kuramsal bakış açılarının oluşturduğu değişik bağlamlarda anlamlandırılmakta ve işlevsellik kazanmaktadır. Bu çerçevedeki farklı kuramsal değerlendirmelere odaklanan bu çalışma, özellikle 'biçimsel', 'durumsal' ya da 'pragmatik muhafazakârlık' olarak adlandırılan anlayışın analizini/eleştirisini hedeflemektedir.

'Muhafazakâr' ve 'muhafazakârlık' kavramlarının Türkiye'deki rastgele, gelişigüzel ve bağsamsız kullanımlarını dikkate aldığımızda, muhafazakârlık çerçevesinde bu ve benzeri konuların daha çok ve dikkatli bir şekilde işlenmesi/çalışılması gerektiği aşikârdır. Özü itibarıyla Batı tarihselliğine ve

düşünce dünyasına ait olan kavramların Türkiye'ye ve Türkçeye aktarılmasının bizatihi kendi içinde barındırdığı ciddi sorunlar mevcuttur. Ancak bu metodolojik problemlerin farklı düzeylerde (kuramsal, tarihsel, sosyolojik, politik vb.) tartışılması gerekliliği kaçınılmaz bir zorunluluk olarak önümüzde durmakla birlikte, en azından kavramın Batı siyasal düşünceler tarihi içinde yüklendiği farklı anlamların bilincinde olunması tartışmaya başlamanın yeter değil ancak ön/gerek şartını oluşturmaktadır. Bu itibarla kendi açımızdan bu çalışma, bu çerçevedeki kuramsal tartışmaların ve değerlendirmelerin aktarılması/yorumlanması noktasında mütevazı bir girişimin başlangıcı olarak görülebilir.

II. KAVRAM & TANIM(LAMA) SORUNU VE KURAMSAL TARTIŞMALAR

Muhafazakârlık kavramının 'ne' olduğuna, bir diğer deyişle, asli olarak nasıl tanımlanması gerektiği, neyi ya da neleri kapsadığı/dışladığı, neye ilişkin olduğu, neye tekabül ettiğine, kısacası muhafazakârlığın 'ne'liğine' dair literatürde ciddi görüş ayrılıkları mevcuttur (Huntington, 1957; Muller, 1997; Çiğdem, 2001). Her bir farklı görüş, kavramı kendi perspektifinden, bazı durumlarda birbirinden bütünüyle ayrışan şekilde, tanımlayarak yeniden kurgulayan ya da inşa eden bakış açılarını barındırmaktadır. Bu bağlamda muhafazakârlık müstakil bir siyasal ideoloji ya da doktrin/öğreti olarak görülebildiği gibi, çeşitli ideolojilere eklenilebilen bir tür 'eğilim', 'mizaç', 'tutum' ya da 'tavır' olarak da görülebilmektedir. Bazı yorumlara göre muhafazakârlık diğer ideolojilerden ayrı kendine has ilkeleri/argümanları olan müstakil bir dünya görüşüdür. Bu asli argümanı bir kez kabul ettikten sonra, bu perspektifi paylaşanlara düşen görev muhafazakâr ideolojinin temel ilkelerinin neler olduğu hususundaki bitmek bilmeyen tartışmaların içine dalmak ve kendilerine göre uygun bir yerde pozisyon almaktır. Bazılarına göre ise muhafazakârlık müstakil bir siyasal ideoloji değil farklı dünya görüşlerinde açığa çıkabilen bir tür eğilim, ruh hâli, psikolojik bir özellik ya da iktidarın kurumsallaşmasının kaçınılmazı mümkün olmayan doğal/zorunlu bir çıktısıdır. Bu açıdan muhafazakârlık toplumsal ve siyasal olanla ilişkilidir ancak bu ilişki diğerlerinden ayrı müstakil bir ideoloji olarak değil bütün siyasal ideolojilere ortak olan bir hususiyet olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tüm bu tanımlar/perspektifler birbirinden farklılaşmakla birlikte, bir şekilde 'muhafazakâr' olma hâlinin değişik yönlerden meşruiyetini sağlamaya dönük açıklamalar olarak da okunabilir/görülebilir. Bu yönüyle bu tanımlamalar

toplumsal ve siyasal düzeyde radikal, devrimci, liberal, sosyalist, Marksist, faşist, anarşist, feminist, milliyetçi vb. olan yanında 'muhafazakâr' kimliği, hem inşa etmekte hem de bu yolla meşruiyetinin felsefi temellerine işaret etmektedir. Bu durum bazı tanımlarda diğer kimliklerle iç içe sokularak bazılarında ise bütünüyle onlardan ayrıştırılarak gerçekleştirilmektedir. Kısaca belirtecek olursak muhafazakârlık farklı perspektiflerden hareketle bir tutum, tavır, üslup, mizaç, eğilim, ruh hâli, dünya görüşü, doktrin ya da ideoloji olarak tanımlanabilmektedir (Leach, 1991; Brennan ve Hamlin, 2004; Scruton, 1989; Honderich, 1991). Aşağıda bu farklı perspektiflerden hareketle yapılan tanımlamalar ve literatürde bunlara karşılık gelen kavram(laştırma)lar eleştirel bir bakış açısı ile ele alınacaktır.

A. Darwinci/Evrimsel & Metafizik Muhafazakârlık

Muhafazakârlığın kavramlaştırılmasına dair ontolojik/epistemolojik düzeyde önemli ve asli bir farklılaşmaya tekabül eden 'evrimci' ve 'metafizik' ayrımı/çatışması, modern muhafazakârlığın 18. yüzyıldaki kökenlerinde rahatlıkla bulunabileceği gibi, söz konusu ayrışma düşünce tarihinin daha eski dönemlerine kadar da götürülebilir. Temelde evrene ve insana ilişkin kabul edilen kurucu argümanların farklılığına dayanan bu ayrım Platon'dan Sofist düşünörlere, Cicero'dan Edmund Burke, Adam Smith ve David Hume'a uzanan düşünsel hatta ve günümüzde de geniş anlamda 'Darwinci muhafazakârlık' etrafında dönen tartışmalarda kendisini göstermektedir (Arnhart, 2010: 23). Genel bir ifadeyle metafizik muhafazakârlık, insan doğasını ve beşeri toplumsal düzeni bir şekilde kozmik tasarımın aşkın alanıyla ilişkilendirerek açıklamaktadır. Özünde ampirisist olan evrimci muhafazakârlık ise insan doğası ve beşeri toplumsal düzeni tarihsel süreçte birikerek ilerleyen ortak beşeri tecrübeyle ilişkilendirerek açıklamaya çalışmaktadır. Birincisinde beşeri düzen/kurallar aşkın gücün belirlediği bir üst iradenin tarihsel somutlaşması olarak görülürken; ikincisinde beşeri düzen/kurallar insan tecrübesinde gözlemlenebilir olan evrimsel sürece ilişkin ve bu yönüyle doğal olan dinamik bir oluşum olarak görölmektedir.

İki perspektif de insan doğasının asli bazı özelliklerine ve bununla ilişkilendirilen beşeri toplumsal düzen ve kurumlara referansta bulunmakla birlikte, kullanılan kavramlardan da anlaşılabilceği gibi, bu argümanların meşruiyetini kurdukları felsefi temeller hususunda birbirinden ayrışmaktadır. Metafizik muhafazakârlık beşeri toplumsal düzene dair tüm çıkarımlarını son kertede aşkın bir Yaratıcının iradesine ya da bir tür 'akıllı

tasarımcı'ya referansla ortaya koyarken; evrimci muhafazakârlık bu tür bir referansta bulunmaksızın insan doğasını şekillendiren genetik ve kültürel evrimsel sürece atıfla beşeri düzene dair argümanlarını savunmaktadır. Metafizik muhafazakârlara göre beşeri toplumsal düzenin muhafazakâr savunusu ancak dinsel inançlarda ifadesini bulan kutsal bir düzene yönelik referanslarla yapılabilir. Bu itibarla Darwinci argümanlardan hareket eden evrimci muhafazakâr görüşler üzerinden kurumsal yapının muhafazakâr savunusunu yapmak mümkün değildir. Evrimci muhafazakârlar ise metafizik bakışın savunduğu tarzda bir kutsal kozmik düzen fikrine şüpheyile yaklaşarak, bunun hem gerçek dışı olduğunu hem de içerisinde ciddi tehlikeler barındırdığını ileri sürerler. Onlara göre beşeri toplumsal düzen ve kurumlar ancak insanın genetik ve kültürel evriminin bilimi üzerinden açıklanabilir (Arnhart, 2010: 22-23).

Yukarıda kısaca değindiğimiz iki farklı yaklaşım da insan doğasının analizinden hareket etmektedir. Muhafazakârlığı insan doğasının özelliklerinin incelenmesiyle bağlantılı şekilde bir tür eğilim ve doğal/fitri bir unsur olarak gören bu bakış açısına göre, diğer canlılarda olduğu gibi insan türünde de çevreye adaptasyon ve güvenlik arayışı başta olmak üzere bazı temel özellikler ya da eğilimler mevcuttur. Buna göre insanlar doğaları gereği radikal ve ani değişimlerden korkarlar, daha alışkın oldukları ve tanıdıkları durumların kendi güvenlikleri için elverişli olduğunu düşünerek hareket ederler; çevresel değişimlere evrimsel/tedrici bir süreçte uyum gösterirler; öncelikle kendilerini düşünürler ancak diğerlerinin acılarından da rahatsız olurlar. Kısacası yaşamın kendisi muhafazakâr bir süreç içinde gerçekleşir ve insanlar da bu sürecin parçaları olarak doğal bir şekilde aynı eğilimleri paylaşırlar. Bu perspektiften hareketle yaşamın ve insanın doğası/fitratı gereği muhafazakâr eğilimlerin oluştuğu tespiti yapılmakta; bir diğer ifadeyle muhafazakârlık insanın doğal yapısının kaçınılmaz sonucu olan bir eğilim olarak görülmektedir. Bu perspektifte muhafazakârlık müstakil bir toplumsal/siyasal ideoloji olarak değil, farklı toplumsal/siyasal ideolojilerde karşımıza çıkabilecek, insan doğasındaki bir eğilim ya da tutum olarak açığa çıkmaktadır.

Bu açıklama biçiminin, yukarıda bahsettiğimiz gibi, farklı versiyonları mevcuttur. İnsan doğasındaki muhafazakâr eğilim biyolojik/fizyolojik bir temelde açıklanabildiği gibi kültürel/tarihsel temelde de açıklanabilmektedir. İnsan ya evrim sürecinde genetik yapısına işlenmiş olduğu için muhafazakâr eğilim göstermektedir ya da genetik olmamakla birlikte kültürel evrim

sürecinde doğasının bir parçası haline geldiği için böyle kararlar almakta ve davranışlar sergilemektedir. İnsan doğasının parçası olan bir eğilim olarak muhafazakârlık tanımları, iki farklı açıklama tarzını da içerebilmekte ya da bunların bir tür sentezini sunabilmektedir. Ayrıca insanın doğal muhafazakârlığı diyebileceğimiz bu bakış açısı bilimsel ya da seküler bir açıklama tarzıyla savunulduğu gibi bütünüyle dinsel referanslarla da savunulabilmektedir. Tamamıyla farklı temellerden hareket eden iki ayrı söyleme dayanan bu açıklama tarzları sonuçları itibariyle muhafazakârlığı meşrulaştıran/doğrulayan bir insan doğası anlayışı ortaya koymaktadır. Kısacası dine hiçbir referansta bulunmadan bütünüyle insan doğasının evrimsel süreçte kazandığı yapının unsurlarına dayanarak muhafazakârlığı anlamlandıran açıklama tarzları olduğu gibi (Darwinci ya da Evrimci Muhafazakârlık), Yaratıcının insan doğasına yerleştirdiği temel dürtülerden ya da tutkularından (passions) hareket eden ve daha çok yaygınlık kazanmış olan açıklama tarzları da mevcuttur (Metafizik Muhafazakârlık).

Bu bölünme/ayırışma geniş anlamda muhafazakârlık başlığı altında değerlendirilen/yorumlanan düşüncüler arasındaki farklılıkların anlaşılması açısından da önem taşımaktadır. Örneğin modern muhafazakârlığın tarihi açısından bakıldığında metafizik ve evrimci pozisyonların ayırışmasının Russell Kirk ve Friedrich Hayek arasındaki farklılıkları anlamak açısından önemli olduğu söylenebilir (Arnhart, 2009; 2010). İkisi de düşüncelerini Burke'ü entelektüel geleneğe yaslamaktadır. Bununla birlikte Kirk metafizik bir muhafazakârlık anlayışını savunurken, Hayek, neden muhafazakâr olmadığını açıklamış olsa da, evrimci bir pozisyondan hareketle anti-rasyonalist liberal/muhafazakâr düşünce bağlamında yer almaktadır. Metafizik ve evrimci pozisyonların ikisinin de kendisini Burke'e referansla sunması, gerçekte muhafazakârlığın kurucu figürü olarak görülen Burke'ün düşüncesinde yer alan asli bir gerilimden kaynaklanmaktadır. Bu gerilim genel bir ifadeyle dinsel inançla bağlantılı metafizik muhafazakârlık ile insan doğasının ampirik analizine dayanan ve İskoç Aydınlanması düşüncülerinin ortaya koyduğu 'insan bilim (science of man)' anlayışıyla ilişkili olan evrimci muhafazakârlık arasındadır. İnsan doğası ve beşeri toplumsal düzen analizinde Burke'ün metinlerinde bu gerilimi besleyecek iki tür argümanları aynı anda bulmak mümkündür (Burke, 1987; 1993).

Kısaca belirtecek olursak yukarıda değindiğimiz ayırışma sonraki süreçte liberal muhafazakârlık ile gelenekçi muhafazakârlık yahut seküler muhafazakârlık ile dinsel muhafazakârlık arasındaki yakın ancak gerilimli

ilişkilerin anlaşılması açısından da büyük önem taşımaktadır. Günümüzde bazı durumlarda iki karşıt pozisyon arasında gerçekleşiyor gibi görünen politik çatışmalara daha derinlemesine bakıldığında, aslında tarafların farklı iki muhafazakârlık anlayışını savunduklarını tespit edebiliriz. Seküler bir söyleme dayanan evrimci muhafazakârlar ile dinsel referanslarla kendisini ifade eden metafizik muhafazakârlar arasındaki ayrım ya da çatışma bizce bunun temsil edici bir örneğini oluşturmaktadır.

B. Tarihsel/Özgücü Muhafazakârlık

Muhafazakârlığı tarihsel ve özgücü bir yorumla açıklamaya çalışanlara göre, karşımızda Fransız Devrimi'ne karşı olan aristokrasi ve din adamı tabakalarının modern öncesi dönemlere dönüş özlemiyle ortaya koydukları, bir tür 'toplumsal/siyasal romantizm' olarak tezahür eden, ortaçağa duyulan nostaljik eğilimleri yansıtan, anti-kapitalist bir düşünce formu mevcuttur. Bu değerlendirmeye göre bütünüyle sanayi öncesi feodal kurumların ve dinsel yapılanmanın savunusuna adanmış ve belirli sosyolojik katmanların çıkarlarıyla doğrudan bütünleşmiş olan muhafazakâr düşünce, bu tarihsel bağlama özgü olarak şekillenmiştir. Bir diğer ifadeyle muhafazakârlık, burjuva özgürlük mücadelesine karşı sınıfsal olarak aristokrasinin ve din adamlarının çıkarlarının savunulmasına hizmet eden, tarihsel açıdan sınırlılığı olan bir hareketin ifadesi ve ideolojisi olarak karşımızda durmaktadır. Bu itibarla da muhafazakârlık dönemsel olarak bir daha tekrarlanamayacak olan tarihsel sosyolojik bir olgu olarak yaşanmıştır ve bu açıdan herhangi bir geleceği de mevcut değildir. Çünkü muhafazakârlığın taşıyıcılığını yapan aristokrasinin ortadan kalkması, ideolojik form olarak muhafazakâr düşüncenin de yok olmasını beraberinde getirmiştir. Bu bakış açısından hareketle muhafazakârlığın günümüzde devam eden bir düşünce geleneği olduğu reddedilmekte ve yaşadığımız dönemdeki (yeni) muhafazakâr oluşumlar gerçekte 'liberal' eğilimler olarak değerlendirilmektedir (Onur-İnce, 2010: 26-27; Huntington, 1957: 454).

Tarihsel/Özgücü yorum muhafazakârlığı tekil, özgül ve benzersiz bir tarihsel hareketin ideolojisi olarak tanımlamakta, bir diğer deyişle, tikel bir sosyolojik durumun sonucu olarak görmektedir. Dolayısıyla bu kavramlaştırmada muhafazakârlık ayrılmaz bir şekilde feodalizm, statü, ancien régime (eski rejim), topraklı sınıfların çıkarları, ortaçağ ruhu ve aristokrasıyla ilişkilendirilmekte; orta sınıf, emek, ticari hayat, sanayicilik, demokrasi, liberalizm ve bireycilikle ise uzlaşmaz görülmektedir. Muhafazakârlığı tikel

bir tarihsel dönemdeki tikel bir sınıfla sınırlandıran ve Huntington'un (1957: 454-457) "aristokratik tanımlama" diye adlandırdığı bu perspektif, muhafazakâr düşüncüyü bu kısıtlı dönem dışında hiçbir şekilde kullanılmayacak denli küçük bir alana hapsederek, sonraki toplumsal/siyasal süreçler için kullanılabilirliğini bütünüyle yok etmektedir.

C. Gelenek(çilik) Doktrini/Öğretisi Olarak Muhafazakârlık

Muhafazakârlığa ilişkin yaygın olan bir diğer değerlendirme tarzı, bir tür 'gelenek(çilik)' doktrini ya da öğretisi bağlamında yapılan yorumlara dayanmaktadır. Buna göre muhafazakârlık yukarıdaki özgücü yorumda olduğu gibi tarihte kalmış ve geleceği olmayan bir düşünce değildir; tam tersine 'gelenek' kavramı etrafında örülen bir evrenselliği bünyesinde taşımaktadır ve bu özelliğiyle de bütün zamanlar için geçerli olan bir öğreti/doktrin sunmaktadır. Ancak burada şunu belirtmek gerekir ki, bu çerçevede muhafazakâr olarak addedilen düşünürler, ortaya koydukları fikirleri hiçbir zaman bir doktrin ya da öğreti olarak adlandırmamışlar tam tersine 'doktrin' ya da 'öğreti'ye karşı olduklarını ısrarla dile getirmişlerdir. Bir diğer deyişle, gelenekçiliği savunan muhafazakârlar düşüncelerinin meşruiyetini, rasyonalist ve kurgusal buldukları doktrinlere karşıtlık ve metodolojik olarak onlardan ayırma üzerinden temellendirmektedir. Ancak yine de karşımızda 'gelenek' kategorisi üzerinden savunulan, rasyonalist/kurgusal doktrinlere karşı farklı türde bir doktrin olduğunu söyleyebiliriz. Çiğdem'in (2001: 36) ifadesiyle, "muhafazakârlık eğer kendisini ideolojik olandan uzaklaştırıyorsa, bir ideoloji olarak vardır; depolitizasyonu varoluş ritminin nirengi noktası olarak koyuyorsa, politiktir. Teoriye, kavramsal olana, kaba bir filistenizme varan bir saldırı içindeyse, bunun ancak muhafazakârlığın kendisini sahih bir teori olarak tescil ettirme gayretine bağlayabiliriz."

Bu perspektife göre muhafazakârlık bir tür gelenek(çilik) doktrinidir. Tepkici düşünceden farklı olarak geleneğin bilinçli ve seçici bir savunusuna dayanan bu doktrine göre, tarihsel sürecin sınavından başarıyla çıkmış eski olanı büyük riskler taşıyan yeni olana, denenmiş olanı hiç denenmemiş olana, aşına olunanı bütünüyle yeni olana tercih etmek gerekir. Uzun zamandır mevcut olan pratikler, kurumlar, kurallar ve uygulama tarzları sadece bu niteliklerinden yani tarihin süzgecinden geçmelerinden dolayı tercih edilmeyi hak etmektedirler. Felsefi olarak bu anlayışın temelinde insan doğasının kusurlu yapısına, aklın sınırlılığına, insani ilişkilerin ve genel olarak

toplumun/yaşamın karmaşık ve rasyonel kavrayışın çok ötesinde olan yapısına yönelik temel kabuller mevcuttur. Bireysel aklımıza ve kavrayışımıza dayanmak yerine tarihin ve toplumun yüzyılların ürünü olan ve kısaca 'gelenek' kavramı altında toplanan üretimlerine dayanmak daha sağlıklı sonuçlar doğuracaktır. Çünkü bu geleneğin ürünleri tarihsel süreçte insan doğası ile bütünleşmiş, etkili ve işlevsel olduklarını var olmaya devam ederek kanıtlamışlardır (Muller, 1997: 6-9). Edmund Burke'ün (1993: 87) metinlerinde bu perspektife uygun açıklamalar bulmak mümkündür.

Muhafazakârlığı bu perspektiften hareketle tanımlamak tarihsel süreçte yaşanmış ve bir şekilde kurumsallaşmış ampirik gerçekliğe teslim olmayı, dolayısıyla değişimin kaçınılmaz olduğu durumlarda tutucu bir çözümsüzlükten başka bir yol bulamamayı beraberinde getirebilir. Ancak modern muhafazakârlığın varlığını sürdürmesinin en önemli nedenlerinden birisi, teorik olarak muhafaza etmeyi ve sürekliliğini korumayı vaat ettiği gelenek ve geçmişle kurduğu araçsal ilişki üzerinden pratikte gerçekleşen değişim ve dönüşümlere, teorik düzeyde çelişki yaratıyor olsa da, kendisini uyarlayabilme yeteneğidir. Bir diğer ifadeyle, geleneğin mevcuttaki işlevselliğine göre seçici ve ayrıştırıcı yorumu muhafazakârlığın şimdiyle olan bağının meşruiyetinin sağlanmasında önemli bir rol üstlenmektedir.

Ayrıca belirtmek gerekir ki gelenekler bir şekilde kendi içlerinde çelişkinin sürekliliğini de somutlaştırırlar. Bir diğer ifadeyle, çelişkisiz ve tartışmasız bir gelenek kategorisi mevcut değildir. İnsan deneyimi tarihsel süreçte farklı şekillerde somutlaşmıştır; geleneğin kendisi de bu farklılıkları içermektedir. Doğal ve kendiliğinden bir gelişim olarak görülmenin yarattığı güvenin koruması altında kurgulanan 'gelenek' kategorisi, ampirik düzeyde bakıldığında çelişkili ve çatışmalı bir içeriğe de sahiptir. Muhafazakârlığın ideolojik niteliği bu çatışmaların mevcut gereklilikler doğrultusunda bilinçli bir tercihle 'makbul' kabul edilen lehine ötelenmesinde yatar.

Kısacası bu bağlamda, hangi geleneklerin korunmaya değer olduğu ya da korunması gerektiği; geleneklerden bahsedildiğinde tarihsel olarak ne kadar geriye gidilmesi gerektiği ve benzeri soruların yanıtlanması sanıldığı kadar kolay değildir. Örneğin eğer geçmişe gidilecekse bunun ilk yaratılış zamanına dek götürülebileceğini ileri süren Thomas Paine (1998: 51), geçmiş ve gelenek üzerinden muhakeme yürüten Edmund Burke gibi düşünürlerin bu husustaki seçiciliğini ironik bir şekilde eleştirmektedir. "Mazi bir hüccet, yani bir ispatlama aracı ve belgesi olacaksa, birbirini zincirleme nakzeden

böyle binlerce hüccet ortaya konabilir... Eğer sadece mazi adı hayatın işlerini idare edecekse, nasıl biz yüz veya bin sene önce yaşamış olanları emsal diye alıyorsak bundan yüz veya bin yıl sonra yaşayacak olanlar da bizi örnek diye alabilirler. Mesele şu ki, mazi parçaları, her şeyi ispat etmekle hiçbir şeyi ispatlamıyorlar.”

Ayrıca bu noktada gelenek kavramının kendisinin de bir tür modern icat olduğu unutulmamalıdır. Modern kategoriler kendilerini geleneği icat ederek yani karşıtları üzerinden tanımlamışlardır. Bu ise geleneğin moderne bir tür bağımlılığını ifade eder. Bu itibarla 'gelenek' kategorisi muhafazakârlığın tanımlanmasında basitçe kullanılıp geçilecek bir kavram değildir. Karl Mannheim'ın gelenekselcilik ve Aydınlanma sonrası açığa çıkan modern muhafazakârlık arasında yaptığı ayırım yahut Viereck'in reaksiyonerlik ve/ya gericilikle muhafazakârlık arasına çektiği çizgi düşünüldüğünde, geleneğe ve tarihe/geçmişe yapılan müracaatın farklı şekillerde gerçekleşebileceği görülecektir. Mannheim'e göre modern muhafazakârlık, gelenekselcilikte olduğu gibi basit bir şekilde gelenek ve tarihe vurgu yapmaktan farklı olarak, değişen tarihsel koşullarda tehlikede olduğu düşünülen değerlerin yeniden ortaya çıkarılması ve savunulmasıyla oluşmuştur. Bu açıdan geleneği ve tarihi takip etmekten çok, bir tür yeniden kurgulama ve rasyonalize etmeyi içinde barındırmaktadır. Benzer şekilde Viereck'e göre de geçmişi olduğu gibi, ayırıştırmadan, bilinçsizce korumaya çalışan gerici ve reaksiyoner ile geçmişle araçsal bir ilişki kurarak onu bugün için işlevselleştiren ve bazı şeyleri bilinçli bir şekilde korumayı tercih eden muhafazakârlığı birbirinden ayırt etmek elzemdir (Viereck, 1950).

D. Tedrici Değişim Savunusu Olarak 'Evrenselci' Muhafazakârlık

Muhafazakârlığın bir diğer anlamlandırılma bağlamı radikal değişim-tedrici değişim ikilemi üzerinden açığa çıkmaktadır. Özellikle Edmund Burke'ün Fransız Devrimi karşıtı görüşlerine atıfla ortaya konulan bu ayırma göre, muhafazakârlık Aydınlanma filozoflarının rasyonalist düşünceleriyle desteklenen Fransız devrimci radikal kopuşuna karşı, İngiltere'de gerçekleşen evrimci toplumsal/siyasal dönüşümün genel bir model olarak tasarlanmasından zuhur etmiştir (Welsh, 1995: 93-96, 167). Buna göre muhafazakârlığı tanımlayan temel argüman, Fransız Devrimi'nin geçmişi ve geleneği çıplak akla dayanarak bütünüyle yok etme ve yeni bir insan/toplum yaratma hedefinde açığa çıkan radikal değişim projelerine karşı olmaktadır. Burke'ün yazılarında kendisini açıkça gösteren bu devrimci kopuş eleştirisi,

muhafazakârlığın kurucu momentini ve diğer yargıların kendisinden kaynaklandığı temel kabullerini oluşturmuştur. Bu perspektifi paylaşan yorumculara göre bu temel argümanlar her dönem ve yer için geçerli olabilecek bir muhafazakârlık modelini ortaya koymaktadır. Buna göre muhafazakârlık değişime karşı olmak ya da her ne surette olursa olsun yenilik karşıtı olmak değildir; radikal ve köktenci değişime karşı olmak ancak toplumsal dokuyu ve anlamı zedelemeyecek tedrici bir değişimi savunmak demektir. Düzen, denge, adalet, ölçülülük, tedricilik, uyum vb. gibi temel değerler çerçevesinde ifadesini bulan muhafazakâr anlayış bütün dönemler için geçerli olabilecek bir tür sosyal/siyasal model sunmaktadır.

Yukarıda değindiğimiz tarihsel ve özgücü yorumdan farklı olarak burada muhafazakârlık belirli bir sınıf, grup ya da çıkarlarla bağlantılı olarak görülmemekte, bazı evrensel değerler bağlamında tanımlanan bir tür otonom düşünceler sistemi olarak görülmektedir. Modern dönemde Fransız Devrimi'ne yönelik karşıtlık çerçevesinde ifade edilmiş olsa da muhafazakârlık bu tarihselliği aşan ve her dönemde uygulanabilecek olan değerler ve düşünceler sistemidir. Bu evrenselci muhafazakârlık yorumuna göre her kesimden insanlar bu düşünce sistemini benimseyebilir ve siyasal/toplumsal alanda uygulamaya koyabilir. Ayrıca bu bağlamdaki muhafazakârlık anlayışı evrensel bir perspektiften hareket ettiği için, siyasal düşünceler tarihi içinde düzen, denge, ölçülülük, tedricilik, uyum vb. gibi kavramlardan hareket eden ya da bunları savunan farklı tarihselliklerdeki düşünürleri kendi söylemsel çerçevesine dâhil etmektedir. Bu durumda Aristo'dan Cicero'ya, Montesquieu'den Burke'e ve Hayek'e kadar birçok düşünür muhafazakârlık üst başlığı altında toplanabilmektedir (Huntington, 1957: 454-455).

Bahsi geçen evrenselci muhafazakârlık anlayışına göre, tüm zamanlar için geçerli olan bir tür 'genel muhafazakâr felsefe ya da kuram' mevcuttur. Bazı yorumcular bunun modern dönem için geçerli olduğunu yahut modern dönemde karşımıza çıktığını belirtirler; bazılarına göre ise düşünce tarihi boyunca çeşitli şekillerde paylaşılan bir düşünce sistemiyle karşı karşıyayız. Örneğin Welsh (1995: 167), Edmund Burke'ün Fransız Devrimi'ne yönelik eleştirilerinin ve bu eleştirilerin kuramsal çerçevesini oluşturan "daha genel muhafazakâr felsefesinin büyük ve dayanıklı bir miras" bıraktığını ve sonraki süreçte bu genel felsefeden hareketle muhafazakârlık bağlamında değerlendirmeler yapıldığını ileri sürmektedir. Benzer bir perspektifi Michael Freeman'ın (1980: 4-5, 237-245) Burke'e ve muhafazakârlığa ilişkin

görüşlerinde de bulmak mümkündür. Buna göre Burke, her ne kadar Fransız Devrimi bağlamında görüşlerini ortaya koysa da, belirli bir tarihsel düşünce ya da hareketten çok bir tür genel radikal teoriye karşı çıkarak genel muhafazakâr bir teori ortaya koymuştur. Freeman'a göre, "Burke belirli soyut muhafazakâr argümanlar aracılığıyla, bazı radikal soyut düşüncelere saldırmıştır. Bu soyut düşünceler, farklı zaman ve mekânlarda değişik somut problemlerle karşılaşan radikallerce savunulabilir." Yine karşımızda radikalizm karşıtı 'genel bir muhafazakâr teori' değerlendirmesi mevcuttur. Bu genel teori sonraki süreçte ortaya çıkan radikal düşünce ve hareketlere karşı kullanılmaya müsait bir toplum ve siyaset kavrayışı içermektedir.

E. Biçimsel & Özsel Muhafazakârlık

Yukarıdaki farklı perspektifleri daha iyi anlamak açısından Hampsher-Monk'un 'biçimsel' ve 'özsel' muhafazakârlık ayırımına da değinmek faydalı olacaktır: Özsel muhafazakârlık, öze ilişkin olduğunu kabul ettiği spesifik kurumlar, kurallar, değerler ve yapıları idealleştirerek muhafaza etmeyi savunur. Bu yaklaşıma göre tüm bu unsurlar ideal ya da olması gereken bir düzenin yapı taşlarını oluşturur. Temel amaç bu kurum ve kuralları içeren bir düzeni korumak ve sürdürmektir. Değişime karşı ciddi bir tedirginlik ve korku hisseden özsel muhafazakârlık, çoğu zaman tutucu bir statikliğinin savunusu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Biçimsel muhafazakârlık ise öze ilişkin olarak sabit ve değişmez ilkeler ya da kurumlar tanımlamaz. Bir diğer deyişle mutlak ideal bir düzen ya da hiç değişmemesi gereken kurumlar seti gibi temel varsayımlardan hareket etmez. Mevcut gerçekliği yani reel kurumsal yapıyı verili kabul ederek korumaya ve bu düzende radikal değişiklik taleplerine karşı çıkarak ancak tedrici bir değişime sıcak bakmaya dayanır. Hampsher-Monk'un değerlendirmesine göre muhafazakâr addedilen düşünürlerin perspektifi bu ikisinden birisine uygun düşmektedir ve özsel ya da biçimsel olmasına göre muhafazakârlıklarının toplumsal/siyasal sonuçları bütünüyle farklılaşmaktadır. Bu bağlamda Hampsher-Monk, Edmund Burke'ün sabit, değiştirilemez, mutlak kurumsal düzenlemeleri savunmadığını belirterek düşüncelerinin biçimsel muhafazakârlık anlayışına uygun düştüğünü ileri sürmektedir (Hampsher-Monk, 1987: 28).

F. Durumsal/Biçimsel Muhafazakârlık

Bir ideoloji olarak muhafazakârlığı inceleyen Huntington birbirinden farklı bakış açılarının mevcut olduğunu belirtmektedir. Birinci yaklaşımı oluşturan tarihsel/özgücü perspektife ve ikinci yaklaşımı oluşturan otonom düşünceler sistemi olarak görülen evrenselci muhafazakârlık anlayışına yukarıda değinmiştik. Kısaca belirtmek gerekirse Huntington'a göre, birinci yaklaşım (aristokratik muhafazakârlık tanımı) muhafazakârlığı belirli bir toplumdaki belirli bir sosyal sınıfa özgüleyerek sınırlamaktadır. Otonom düşünceler sistemi tanımı ise muhafazakârlığın herhangi bir tarihsel aşamada ortaya çıkabileceğini ileri sürmektedir. Huntington bu iki yaklaşıma değinmekle birlikte asıl olarak kendi savunduğu üçüncü perspektifi yani 'durumsal muhafazakârlık' anlayışını ele almaktadır. Buna göre muhafazakârlık mevcut kurumsal yapıya temel/radikal bir meydan okumanın gerçekleştiği tarihsel momentlerde, mevcut düzeni savunanların istihdam ettikleri bir siyasal ideolojidir. 'Durumsal' nitelemesi bu tarihsel momentlere referansla kullanılmaktadır.

Huntington'a göre bu bağlamda muhafazakâr ideoloji, nerede ve ne zaman olduğuna bakılmaksızın mevcut kurulu düzene, nereden geldiğine bakılmaksızın yöneltilen radikal meydan okumalara karşı düzeni savunmak için istihdam edilen düşünceler sistemidir. Muhafazakârlığın özü, geniş anlamda mevcut kurumsal düzenin kıymetinin/değerinin şiddetli bir teyididir. Ancak bu durum muhafazakârlığın her tür değişime karşı olduğu anlamına kesinlikle gelmez. Tam tersine toplumsal/siyasal düzenin temel unsurlarını muhafaza etmek için birçok ikincil konuda değişimi kabullenmek zorunludur. Huntington'un bu değerlendirmesinde muhafazakârlık sabit bir kurumsal yapıya, ideal bir düzene ya da topluma referansla tanımlanmaz; öz ya da içerikten çok usule ilişkin olarak tanımlanır. Dolayısıyla bu perspektiften hareketle konuya yaklaşıldığında, muhafazakâr bir ütopya olamayacağı gibi, muhafazakârlığın karşıtı da belirli bir siyasal ideoloji değil mevcut temel kurumsal yapıya yönelik radikal meydan okumalardır (Huntington, 1957: 454-473).

Literatürde radikal değişime karşı tedrici değişim savunusu olarak muhafazakârlık, biçimsel muhafazakârlık ya da durumsal muhafazakârlık şeklinde farklı kavramlarla ifade edilen anlayış, muhafazakârlığı içerikten ve özden çok bir tür usul ya da yöntem sorunu olarak kavramsallaştırmaktadır. Bir diğer ifadeyle, bu perspektifte muhafazakârlık toplumsal ve siyasal

düzye özsöl ölarak herhangi bir sabitliğe dayanmaksızın, tedrici değişime maruz kalanın ve değişimle ulaşılmaq istenenin niteliğinden bağımsız bir çözümlenme ile değerlendirilmektedir. Bu durumda Fransız Devrimi'ne yönelik karşıtlık, Devrim'in toplumsal ve siyasal amaçlarına yönelik temel bir eleştiriden hareketle değil de Devrim'in yöntemsel düzeyde radikalliğine ve hızına yönelik bir eleştiri olarak görülebilecektir. Benzer sonuçlara İngiltere'deki gibi tedrici bir yöntemle ulaşılmaq istendiğinde muhafazakâr bir tepki ortaya çıkmayacaktır.

Bu şekildeki bir değerlendirmeden hareketle, "muhafazakârlığın toplumsal ve siyasal değişime dair, muhtevası olmayan bir ilke olarak tanımlanması, kavramı tarihsel bağlam(lar)ından kopartarak muhafaza edilmesi söz konusu olan şeyin niteliği kökten farklı bile olsa, değişik zaman ve mekâna ait birbirinden çok farklı status quo'larla uyuşabilir kılacaktır" (Duman, 2010: 292). Bu durumda muhafazakârlık müstakil bir siyasal ideoloji olmaktan çok, farklı siyasal ideojilere eklenilebilecek bir nitelik arz edecektir. Örneğin kurumsal yapının istikrarının ve stabilizasyonunun sağlanması reel dünyada liberalizm için olduğu kadar sosyalizm için de geçerli olduğundan, muhtevasız bir ilke olarak muhafazakârlık her iki siyasal ideolojinin bir parçası olmaya müsait hale gelecektir.

Muhafazakârlığın bu tarzda değerlendirilmesinin politik sonucu gelenek, tarih, organik toplum vb. gibi kayıtların bir yana bırakılması ve mevcut koşullara göre kendisini uyarlayan durumsal bir siyasetin savunulmasıdır. Biçimsel ya da durumsal muhafazakârlık anlayışı farklı tarihsel koşullarda değişik içerikleri bünyesinde barındırabilen ve birbirine karşıt olan kurumsal yapı ya da düzenleri bile meşrulaştırmak için işlevsellik kazanabilen bir politika olarak tezahür edecektir. Bu durumda paradoksal görünüyorsa da, 'gelenek' ve 'tarih' kategorilerini vurgulayan muhafazakârlığın kendisi geleneksiz ve tarihsizdir (Huntington, 1957: 468-470).

Bu perspektifte muhafazakârlığın farklı ideolojik formasyonlara eklenilebilme özelliğine ilginç bir örnek olarak, İsveç Komünist Parti üyesi Torbjörn Tannsjö'nün düşüncelerini kısaca ele almak aydınlatıcı olacaktır. Tannsjö'ye göre, politik sağ düşünce ile muhafazakârlık arasındaki ilişki zorunlu değil olumsal (contingent) niteliktedir. Bir diğer ifadeyle politik sağ kendi kurumsal yapı ve düzenini meşrulaştırmak için muhafazakâr argümanları tarihsel süreçte kullanmıştır. Ancak aynı argümanlar birçok ülkede yerleşik hâle gelmiş olan reel sosyalist düzenler ve refah devleti

yapıları için de kullanılabilir ve Tannsjö'ye göre kullanılmalıdır da. Neo liberal eleştirilere karşı kurumsallaşmış olan sosyalist yapıların klasik muhafazakâr argümanlarla meşrulaştırılması ve savunulması politik sağın kadar mümkündür. Görüldüğü üzere sosyalist uygulamaların yaygınlık kazandığı ve insanların sosyal/ekonomik/politik ilişkileriyle bütünleştiği yerlerde, mevcut düzeni radikal değişim taleplerine karşı korumak/savunmak isteyen politik solun muhafazakâr düşünceleri işlevselleştirmesi önerilmektedir (Tannsjö, 1990: vii-xi, 140-155). Kısacası biçimsel ya da durumsal muhafazakârlık anlayışı liberal ya da sosyalist düzenlerin meşrulaştırılması ve radikal değişim taleplerine karşı savunulması için kullanılmaya müsait, içeriği olmayan söylemsel bir çerçeve sunmaktadır.

Bu bağlamda geniş anlamda sol literatürün yaşayan önemli isimlerinden olan Terry Eagleton'ın Burke'ü muhafazakârlığın Tory yorumuna yönelttiği eleştiriler de zikredilmeye değerdir. Burke'e referansla meşrulaştırılmaya çalışılan muhafazakârlık anlayışının tarihsel pragmatizme dayanan Burke yorumuna karşı çıkan Eagleton'a göre, bazı çağdaş muhafazakârlar kurucu düşünürlerinin fikirleri hususunda bile seçici davranarak onları mevcut iktisadi/toplumsal düzenin savunusu için istihdam etmektedirler. Oysa Eagleton'a göre, Burke'ün tarihe ve kurumlara ya da geleneklere ilişkin vurgusu basit bir pragmatik muhafazakarlık algılaması içinde gerçekleşmez. Kültürel gelenekle ilgilenmeyi zorunlu olarak muhafazakârlıkta, evrensel teorilere bağlılığı da kaçınılmaz olarak radikal ya da solda görmek makul değildir. Aksine radikal bir kültür fikri ve çoğunlukla muhafazakâr bir Doğa kavramı da mevcuttur. Bu durumun koşullara bağlı olarak değişebileceğini belirten Eagleton'a göre, Burke'ün Amerikan kolonilerine ilişkin soyut hak teorilerine değil geniş anlamda kültürel koşullara vurgu yapan yorumları 'devrimci' sonuçlar doğurmaktadır. Bir diğer bağlamda Eagleton'ın (1997: 32-33) ifadesiyle, "...geleneğe yönelik bu çağrı Burke'ün İrlandalı hemşerilerinin ellerinde, hakikaten politik açıdan yıkıcı olmuştur: İrlandalı köylüler de İngilizlerin kendilerinden almış oldukları topraklara malik olma hakları gibi çok eski göreneklere inandılar; oysaki İngilizler bunu bütünüyle unutmalarını yeğlediler. İngiltere'de geleneğe müracaat etmek genellikle politik sağda mevcuttur; İrlanda'da ise politik olarak antikacılıktan daha radikal bir şey yoktur. Hâtıralar her daim egemenlerimizin lehinde değildir."

Bu bağlamda Burke'ü muhafazakârlığın pragmatik bir şekilde neo-liberalizme eklenme girişimini de eleştiren Eagleton'ın açıklamaları

şöyledir: "...Burke'ün insanlar arasındaki "organik" ilişkilere ilgisi ve pinti-ruhlu faydacılığı aşagılaması sanayi kapitalizminin güçlü bir eleştirisi haline gelmiştir. Bu Burke'ün gizli bir Marksist olduğunu iddia etmek değıldir. Ancak hiçbir şey günümüzün neo-liberalizminden daha çok onun değerleri için tahkir edici olamaz. Bu neo-liberalizmde kârı hedefleyen soyut ve evrensel bir dürtü, Burke'ün en çok değer verdiği şeylerin çoğunu göz ardı etmektedir: Tikel cemaatlerin/toplulukların kültürel gereksinimleri; beşeri muhabbet ve örfi bağların önemi; canlı bir mevcudiyet olarak tarih algısı; alınmaz ya da satılamaz olanın değerliliği. Şimdi bahis konusu olan soyut dogmalar Fransız filozoflarınkinden ziyade Brüksel bankerlerinininki olsa da, günümüzün piyasa güçleri, Burkeçü terimlerle, Jakobenizmin tehlikeli yeni bir türünü temsil etmektedir. Burke'ün Fransız devrimcilerin politik tasarılarına yönelik eleştirisi günümüzün küresel pazar stratejilerine çoğunlukla aynen yöneltilebilir." Eagleton'a göre muhafazakârlığın kurucu babası kabul edilen Burke, çoğu zaman ihmal edilen veya kenara itilen düşünceleri ve argümanlarıyla gerçekte siyasal despotizme karşı kullanılabilir çeşitli araçlar sunmaktadır. Bu nedenle modern dönem muhafazakârlar Burke mabesinde mumlarını yakmadan önce iki kez düşünmelidirler (Eagleton, 1997).

Görüldüğü üzere 'gelenek' ve 'kültür' kategorilerinin farklı bir değerlendirmesi üzerinden bir tür çağdaş 'durumsal/pragmatik muhafazakârlık' eleştirisi olarak görülebilecek olan yukarıdaki açıklamalar, tarihsel koşullara yapılan vurgunun muhafazakâr olduğu kadar devrimci bir şekilde de ortaya çıkabileceğini ileri sürmektedir. Geniş anlamda gelenek ve kültür üzerinden tarihsel koşulları öne çıkartan muhafazakâr düşünce, Gramsci'yen bir 'hegemonya' anlayışı bağlamında değerlendirilerek solcu perspektifle ilişkileri ortaya konmaktadır. Bu noktada muhafazakârlık ile onun karşı olduğu radikalizm arasında paradoksal gibi görünen derin bir ilişki kurulmaktadır. Tarihsel koşullara yönelik vurgu üzerinden muhafazakârlığın, siyasal/toplumsal düzenlemelerin metafizik doğasından ziyade evrimsel/tarihsel mahiyetini zikretmesi, doğal olarak status quo'nun desteklenmesine matuftur. "Ancak aynı nedenle, bu argüman, siyasal kurumların insan tarafından yaratılan niteliğini vurgulamak olarak görülebilir. Bu nedenle siyasal kurumlar yalnızca görel ve geçici bir otoriteye sahip olabilir; insan tarafından oluşturuldukları için değiştirilebilirler" (Eagleton, 1997).

III. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yukarıda kısaca değinerek göstermeye çalıştığımız gibi, muhafazakârlık kavramı farklı kuramsal yaklaşımlardan hareketle değişik şekillerde anlamlandırılmakta ve bu anlamlar çerçevesinde toplumsal/politik alanda işlevsellik kazanmaktadır. Muhafazakârlığı bağımsız ve müstakil bir siyasal ideoloji olmaktan çok insan doğasındaki bir eğilim olarak ele alan yaklaşım, bunu ister metafizik bir temellendirmeye dayandırsın isterse evrimsel gelişimin bir ürünü olarak görsün, sonuçta ‘doğal muhafazakârlık’ diyebileceğimiz bir argümanın savunusunu üstlenmektedir. Tarihsel ya da özgücü anlayışa göre ise, günümüz dünyasında yeri olmayan arkaik bir düşüncedir muhafazakârlık. Bu nedenle günümüzdeki siyasal/ekonomik pozisyonları anlamak açısından çok da işimize yaramayacaktır. Muhafazakârlığı modernlik ve gelenek ikilemi üzerinden okuyan ve gerçekte kendisi de oldukça modern olan değerlendirme tarzı ise, muhafazakârlığı bir tür gelenek/çilik öğretisi olarak görmektedir. Ancak yukarıda da değindiğimiz gibi ‘gelenek’ kavramının içerdiği gerilimli anlam yüklerini göz ardı etmektedir. Radikal değişim karşıtlığı çerçevesinde muhafazakârlığı tüm zamanlar için geçerli evrensel bir öğreti olarak gören yaklaşım ise onun özellikle biçimsel ya da formal niteliklerini ön plana çıkarmaktadır. Huntington’un kendisinin de onaylayarak savunduğu ve Amerikalılara liberal düzenin savunusu için ısrarla tavsiye ettiği ‘durumsal muhafazakârlık’ anlayışını da biçimsel muhafazakârlık yaklaşımının içinde değerlendirebiliriz.

Bu noktada biçimsel ya da durumsal muhafazakârlık anlayışına karşı çıkan düşünürlere göre, bu perspektif muhafazakârlığı özsel tarihsel bağlamlarından kopartmakta ve çeşitli ideolojik pozisyonlar için kullanışlı hâle getirmektedir. Bu durumda muhafazakârlık sistematik kuramsal argümanları olmayan ve bütünüyle ‘pragmatik’ ve değişken bir doğaya sahip olarak tanımlanmaktadır. Bu bakış açısına karşı çıkan düşünürlere göre muhafazakârlık tam tersine evrene, insana, doğaya, topluma ve siyasete dair temel bazı argümanlara sahiptir; savunduğu bu düşüncelere uygun davranışları ve düzenlemeleri destekler. Bir diğer ifadeyle muhafazakârlığın insan doğasına yönelik temel felsefi kabulleri vardır. Bu bağlamda Aydınlanma rasyonalizmine ciddi eleştiriler yöneltilir. Bu insan doğası anlayışı belirli bir estetik, epistemoloji ve moral teoriyle de bütünleşmektedir. Bu felsefi temel üzerinde de toplumsalın doğasına ve siyasetin işleyişine dair temel argümanlar yükselmektedir. Kısacası karşımızda insan, toplum ve

siyasete ilişkin sistematik düşünceleri olan müstakil bir siyasal ideoloji vardır. Bunun içeriğine dair önemli tartışmalar mevcuttur ancak bu ideoloji içi tartışmalar sadece muhafazakârlığa özgü değildir; liberalizm ya da sosyalizmde de benzer tartışmaları bulmak mümkündür. Muhafazakâr siyasal ideolojiyi bazı düşünürler geniş anlamda doğal hukuk geleneği bağlamında kavramsallaştırırken (Kirk, 1951; 1953), bazıları ise doğal hukuk karşıtı bir bağlama yerleştirmektedir (Huntington, 1957: 454-459). Ancak bu farklılaşmalar muhafazakâr ideolojinin kendi içsel çeşitliliği olarak görülmektedir. Özcesi karşımızda liberalizm ve sosyalizmden ayrılan bağımsız bir siyasal ideoloji mevcuttur.

Muhafazakârlığı müstakil bir siyasal ideoloji olarak kabul edebilmemiz için, biçimsel ya da durumsal muhafazakârlık anlayışını aşan bir perspektife ihtiyacımız vardır. Durumsal anlayışın sınırları içinde kaldığımız taktirde muhafazakârlık, yukarıda da değindiğimiz gibi, özü/muhtevası ya da sabit ilkeleri olmayan pragmatik bir anlayış olacak ve her tür ideolojik pozisyonla eklenilebilir hâle gelecektir. Günümüzde birçok durumda muhafazakârlık ve muhafazakârlar açısından böyle bir durumun gerçekleştiğine şahitlik etmek mümkündür. Bunun önemli bir nedeni, muhafazakâr toplumsal/siyasal pozisyonun mevcut düzenin gereklilikleri çerçevesinde değişik politik pozisyonlarla ve özne konumlarıyla bir arada bulunabilme imkânı sunmasıdır. Durumsal anlayışın kaçınılmaz sonucu, kendisini belirli sabitlikler, süreklilikler ve muhafaza etme gereklilikleri üzerinden tanımlayan muhafazakârlığın, tam tersine 'değişken' ve 'uçucu' bir doğaya sahip olarak her tür koşula uyarlanabilme özelliği taşıyan bir siyasal anlayışa dönüşmesidir.

Bu çalışmaya başlarken ifade ettiğimiz muhafazakârlığa ilişkin tanımlama probleminde tekrar geri dönersek, geniş anlamda muhafazakârlıkta kendi içinde paradoksal görülebilecek farklı unsurların yan yana bulunduğunu belirtmemiz gerekir. Bunlar bir şekilde gerekçelendirilebilir olsa da, muhafazakâr düşüncenin gerçekçi bir görüntüsünü sunmak için bunlarla yüzleşmek elzemdir. Bazı yorumcular muhafazakârlık için 'tanımlama' yapmanın kendisine bile karşı çıkarlar. Çünkü onlara göre muhafazakârlık, pratik olarak uygulanan ve dolayısıyla felsefi olarak değil tarihsel olarak çalışılabilecek/açıklanabilecek bir hususiyete sahiptir (Alexander, 2013; 2016). Bu bakış açısının muhafazakârlığı bir şekilde düşünceden/eleştirden kaçırarak doğal kılmaya çalıştığı aşikârdır. Bu savunmacı çabaları bir kenara bırakacak olursak, muhafazakârlık Oakeshott'ın (1991: 408)

klasikleşmiş tanımında olduğu gibi soyut bir şekilde bir tür mevcut olanı muhafaza etme “eğilimi (disposition)” olarak bile tanımlansa, kendi içinde ciddi çelişkiler barındırmaktadır. Çünkü mevcuda ilişkin kavramsallaştırmanın kendisi de bir tür soyutlamadır; birçok ‘mevcut’ durumuna uygulanabilecek olan, içeriği net olmayan, tabiri caizse boş bir gösterendir. Huntington’un durumsal muhafazakârlık anlayışını ve onun türevlerini dikkate aldığımızda, yukarıda da belirttiğimiz gibi, muhafazakârlığın tam olarak neyi muhafaza edeceğini söylemek imkânsızdır. Bir diğer deyişle, tarihsel olarak aktif duruma geçtiği bağlamlara göre her şeyi muhafaza edebilir; yeter ki kurumsal olarak yapılaşmış ve yerleşik hâle gelmiş olsun. Bu durumda muhafazakârlık belirli bir andaki mevcudun ne olduğuna yahut muhafazakârların ne yaptığını bağlı olarak tamamıyla olumsal (contingent) bir doğaya sahip olacaktır. Daha yapısal görünen çelişki şudur: Muhafazakârlığın kendisi tarihsel olarak Fransız Devrimi’ne ve buradan hareketle de Devrim’in kendisine yönelik reddiyeler ile ortaya çıkmıştır. Ancak muhafazakârlık zaman içinde Devrim’in bir şekilde yol açtığı düzeni benimsemiştir. Problem süreklilik içindeki değişimlerden çok kırılma yaratan değişimlerin zaman içinde yerleşik hâle gelerek mevcudu oluşturması durumunda yaşanmaktadır. Muhafazakârı tepkici ya da gericiden ayıran bir hususiyet olarak görülen bu durum, reddederek var olduğun bir değişimin sonuçlarını kabul ederek var kalmak gibi paradoksal bir sonuca yol açmaktadır (Alexander, 2013; 2016).

KAYNAKÇA

- ALEXANDER, James (2013), “The Contradiction of Conservatism”, *Government and Opposition*, 48, 4, pp. 594-616.
- ALEXANDER, James (2016), “A Dialectical Definition of Conservatism”, *Philosophy*, 91, pp. 215-232.
- ARNHART, Larry (2009), *Darwinian Conservatism: A Disputed Question*, ed. Kenneth C. Blanchard, (Exeter, UK: Imprint Academic).
- ARNHART, Larry (2010), “Darwinian Conservatism Versus Metaphysical Conservatism”, *The Intercollegiate Review*, Fall, pp. 22-32.
- BRENNAN, Geoffrey ve HAMLIN, Alan (2004), “Analytic Conservatism”, *British Journal of Political Science*, (Vol. 34, Issue 4, October), s. 675-691.
- BURKE, Edmund (1987), *A Philosophical Enquiry Into The Origin Of Our Ideas Of The Sublime And Beautiful (1757)*, Ed. J. T. Boulton, Oxford: Basil Blackwell.
- BURKE, Edmund (1993), *Reflections on the Revolutions in France*, (Oxford-New York: Oxford University Press).
- ÇİĞDEM, Ahmet (2001), *Taşra Epiği*, (İstanbul: Birikim Yayınları).
- DUMAN, Fatih (2010), *Edmund Burke: Aydınlanma Eleştirisinden Devrim Karşıtlığına*, (Ankara: Liberte Yayınları).
- EAGLETON, Terry (1997), “Saving Burke from the Tories”, *New Statesman*, London, Cilt: 126, No: 4341, 4 Temmuz, s. 32-33.

- FREEMAN, Michael (1980), *Edmund Burke and the Critique of Political Radicalism*, (Chicago: University of Chicago Press).
- HAMPSHER-MONK, Iain (1987), *The Political Philosophy of Edmund Burke*, London: Longman.
- HONDERÍCH, Ted (1991), *Conservatism*, (Westview Press: Boulder & San Francisco).
- HUNTINGTON, Samuel P. (1957), "Conservatism As An Ideology", *The American Political Science Review*, (Vol. 51, no. 2), s. 454-473.
- KIRK, Russell (1951), "Burke and Natural Rights", *Review of Politics*, (v. 13, no. 4, October).
- KIRK, Russell (1953), "Burke and the Philosophy of Prescription", *Journal of the History of Ideas*, (Vol. 14), s. 365-380.
- LEACH, Robert (1991), *British Political Ideologies*, (New York: Philip Allan).
- MULLER, Jerry Z. (ed.), (1997), "Introduction: What is Conservative Social and Political Thought?", *Conservatism -An Anthology of Social and Political Thought From David Hume to the Present*, (Princeton, New Jersey: Princeton University Press), s. 3-31.
- OAKESHOTT, Michael (1991), "On Being Conservative", içinde, Michael Oakeshott, *Rationalism in Politics and Other Essays*, İndianapolis: Liberty, pp. 407-437.
- ONUR-İNCE, Hilal (2010), *Muhafazakâr İdeoloji, Din-Siyaset (Korumacılıktan Totalitarizme Alman Ekolü)*, (İstanbul: Alan Yayınları).
- PAINE, Thomas (1998), *İnsan Hakları*, çev. M. O. Dostel, (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları).
- SCRUTON, Roger (1989), *The Meaning of Conservatism*, (London: Macmillan Press).
- TANNSJO, Torbjörn (1990), *Conservatism For Our Time*, (London & New York: Routledge).
- VIERECK, Peter (1950), *Conservatism Revisited*, (Londra: John Lehman).
- WELSH, Jennifer M. (1995), *Edmund Burke and International Relations -The Commonwealth of Europe and the Crusade against the French Revolution-*, (New York: St. Martin Press).

